

Tema kõrgeaususe õuenõunik

Eduard Bornhöhe – 135

Rakvere maakoguduse sünniraamatu 138. lehel ilutseb sissekanne, mis teadustab, et 1862. aasta 5. veebruaril (uue kalendri järgi 17. veebruaril) kell 6 õhtul on Kullaaru „Kleetenkeri“ Jaan Brunbergi naine Mai ilmale toonud poisilapse, kes 4. märtsil on praost Gebhardti poolt ristitud ja saanud nimeks Eduard.

Brunbergide pere oli ärksavaimuline ja kultuurilembene. Isa Jaan oli kümmeaastat töötanud kooliõpetajana, enne kui ta pema teenistuse pärast Kullaruse vana praostihärra majapidamisse tööle asus. Juba lapsepõlves oli Jaan saanud hea koolituse nii kirjasõna kui ka muusika alal. Simuna köstri Normanni käest. Pereema Mai kandis aga lisaks luulemeelsusele ja muusikahuvile hinges ka midagi „erilist“ oma geenides, sest said ju nii tema poeg Eduard kui ka tema noorema õe Leenu Vilde poeg Eduard oma aja suurimateks eestimaisteks kirjanikeks.

1865. aastal lahkus Brunbergide pere Kullaarust, sest isa Jaan võttis vastu kooliõpetajaametit Injus. Sinna jäädigi viieks aastaks, 1870. aasta kevadel siirdus pere sooviga lastele paremat haridust anda suurde Tallinna

uisuretkel lahtisele jääpangale ja pidi peaaegu elu kaotama, kuid õnneks korjas üks Inglise laev merehädalise Aegna saare tagant pardale.

Esimesed suleproovid

Et koolis oli õppekeeleks saksa keel, siis olid ka noore Bornhöhe esimesed kirjanuslikud katsed saksa keeles, ent ärkamisaja vaimust kantuna üritas ta üha sagedamini ka midagi emakeelset paberile panna. Tema esimesed teadaolevad eestikeelsed kirjatükid pärinevad kreiskooli lõpuaastatest ja need avaldati Bornhöhe tädipoja Aleksander Mohrfeldti toimetatud „Meelejahutajas“.

1875. aastal kolis Brunbergide korterisse ka Tallinnasse kooli tulnud Eduard Vilde, kes on hiljem meenutanud, et just tädipoeg oli tema suurim innustaja ja suunaja kirjanduse maailma jõudmisel.

Bornhöhe lõpetas kreiskooli 1877. aastal ja sai auhinna väljapaistva õppe edukuse eest. Ilmselt samal ajal

tas ta tasuta sõidu õigust üpris agaralt ja käis mitmeid kordi ka Saksamaal. Kord tõi ta Saksamaalt kaasa ühe sõbra, kes paar nädalat tema juures elas ja seejärel ootamatult koos kõigi Bornhöhe joonistustega kadus. Bornhöhe on hiljem ise kirjutanud: „Meelt ära heites oleksin enese peaaegu üles pöönud; ei tahtnud otsast päale ha-

Eduard Brunberg ehk kirjanikunimega Eduard Bornhöhe titulaarnõunikuna Jõhvi ülemtalurahvakohtu eesistuja ametis. Foto selle sajan-di algusest.

mees kiiresti ja seikles aastakese Musta mere ääretes maades. Türgimaal Trapeundi linnas tutvus ta kreeka kaupmehe Popandopuloga ja armus tema tütresse Irenesse. Irenel oli aga ka kohalik kavaler, kes kutsus korra Bornhöhe purjekaga sõitma ja teatas siis, et tollel tuleb päevapealt linnast lahkuda. Ootamatult puhkes aga torm. Kreeklane Kalosakis püüdis Bornhöhet iga hinna eest üle parda tõugata ning paadis toimus metsik võitlus elu ja surma peale. Lõpuks viis paadist üle tormanud hiigelsuur laine kreeklase enda üle parda. Vähemalt nii on Bornhöhe seda vahejuhtumit ise kirjeldanud.

1882. aasta sügisel leiame rännumehe taas kodumaalt ja sedapuhku jääb ta tervenisti kaheks aastaks ankrusse – Matsalu mõisa koduõpetajaks. Pärast Matsalust lahkumist teenis ta leiba teatrikriitikuna. 1885. aastal suundus Bornhöhe pikemale Saksamaa reisile, pärast kodumaale naasmist pidas uuesti õpetajaametit Kuudas ning taas kord Matsalus.

kindlaks teha. On teada, et ta tõlkis ja mugandas palju muinasjutte, mitmeid vene kirjanike romaane ning kirjutas ise lühilugusid ja muinasjutte.

31. juulil 1898 abiellus 36-aastane Eduard Brunberg endast 17 aastat noorema Constance Pehlmanniga ja rahunes pisut maha. Suuremate seikluste aeg oli möödas ja algas karm argipäev. Argipäev oli aga loomulikult täis kirjandust. Bornhöhe mugandas eesti keelde Don Quijote'i seiklused, kirjutas kaasaega käsitleva lühiroomaani „Kollid“, pikema ülevaate 1805. aasta Kose-Uuemõisa ülestõusust ja avaldas oma 24-osalise „Kirjatööde kogu“.

Tagasi Virumaal

1906. aastaks oli Eduard Bornhöhe juba nii kaua kohustussteemis töötanud, et talle anti titulaarnõuniku auaste, mis võimaldas taotleda rahukohtuniku ametikohta. Märtsis 1907 nimetatigi ta Jõhvi ülemtalurahvakohtu eesistujaks.

Jõhvi asumisel lakkas Bornhöhe kirjanduslik tegevus täielikult. 1912. aastal kolis ta Narva, järgmisel aastal anti talle õuenõuniku

linna.

Tallinnas tuli pereisal uus amet omandada, sest ta ei suutnud endale kuidagi sobivat töökohta leida ja lõpuks asus ta pidama sadul-sepaametit.

Koolipoiss

Eduardi koolitee algas 1872. aasta sügisel Kentmanni saksa algkoolis ja jätkus kaks aastat hiljem Tallinna saksa kreiskoolis. Õpimisega noormehel probleem ei olnud, oma sõnade kohaselt „imehää mälestuse pärast“.

Juba 12-aastaselt oli lisaks sulele nooruki lemmikuks ka pintsel. Säilind joonistused ja maalid annavad märku andekusest ka sel alal, nii et võib julgelt öelda, et kui Bornhöhest poleks saanud kuulsat kirjanikku, oleks temast võinud saada kuulus kunstnik.

Perekonna üldine muusikahuvi kandus edasi ka Eduardile, kes käis algul vanemate sunnil kirikukooris laulmas, hiljem aga juba ise endale äkilise aja sunnil vanemate käest kaubeldud raha eest viiuli ostis ja imekiiresti viiulimängu algtööd selgeks tegi. Aastate jooksul õppis ta mängima enamikul tuntud muusikariistadel.

Oma aja kohta oli Bornhöhe ka suur spordimees. Tollal küll veel praktiliselt mingeid võistlusi ei korraldatud ja sporti tegid vaid üksikud „hullud“ oma lõbuks. Bornhöhe lemmikalad olid aerutamine ja matkamine suvel ning uisutamine talvel. Korra sattus ta ühel pikemal

saatis ta l'artusse Mohrfeldtile käsikirja „Röövel ja mõisnik“, mis oli vaba tõlge mingist Mehhikos toimuvast põnevusloost. Originaalis oli raamat ilmunud ilmselt saksakeelsena ja hoopis teise nime all. Tollal oligi aga nii kombeks ja seetõttu, kui see lugu vist Bornhöhele endalegi tillukese üllatusena 1878. aastal eraldi raamatuna trükitist ilmus, oli lausa loomulik, et keegi E. Brunberg oli raamatu autor ja sugugi mitte tõlkija või ümberjutustaja.

Teekond „Tasujani“

1878. aastal suundus 16-aastane õnnelik raamatuautor suurde Peterburi linna, kus elas ta vanem õde Juuli. Seal leidis haritud ja keeli valdav noormees peagi tööd kontoriõpilasena. See amet osutus aga nooruki hingele võõraks ja lisaks rikkus pingeline töö kiiresti Bornhöhe silmad, nii et ta sellest ajast peale pidi hakkama prille kandma.

Peterburi mineku tagamaaks oli ilmselt tema ristiisa, vahepeal juba tunnustuse pälvinud kunstniku ja Düsseldorfis kunstiakadeemia professori E. von Gebhardti märkused selle kohta, et noorukil kunstiannet on. Gebhardt oli Eduardi joonistus näinud ja soovitanud tal suurema kogu pilte valmis teha, et ta siis oma mõjuvõimu kasutades saaks Bornhöhele nõutada tasuta õppimise võimalust Düsseldorfis kunstiakadeemias.

Peterburist kolis noormees peagi Kaunasesse, kus asus tööle veduridepoo kontoris. Raudteelasena kasu-

kata, kaotas usu oma andesse; hiljemalt tarvitasin seda ainult ajaviiteks ja leivateenistuseks maamõetjate, arhitektide ja Saksa naljalehtede kaastöölisena.“

Umbes samal ajal saabus Bornhöhele ka teade ema surmast ja noormees otsustas lootusetus olukorras olles hoopistükkis meremeheks hakata. Eestisse tuli ta tagasi küll, ent merele ta siiski ei läinud. 1879. aasta augustis sai temast hoopis Põltsamaa kihelkonnakooli abikoolmeister. Põltsamaale jäi Bornhöhe üheks kooliaastaks.

1880. aasta kevadel naasis ta, „Tasuja“ käsikiri reisis, Tallinnasse. Endise koolivenna Jakob Vahtriku abiga õnnestus käsikiri kaupmees Brandtile kirjutamiseks sokutada. Sama aasta detsembris jõudis 35 kopikat maksev Bornhöhe „Tasuja“ kaupluselettidele.

Küpsemine

Tallinnas töötas Bornhöhe mitme saksakeelse ja -meelse ajalehe toimetuses. Seejärel proovis ta ise ajakirja „Lindanisa“ väljaandmist, ent kahest numbrist kaugeemale ei jõudnud. 1881. aasta sügisel sõitis ta hoopis Stavropoli linna, kus teda ootas köster-koolmeisteri koht. Ka sinna ei jäänud ta kauaks pidama, sest segaste armulugude tõttu lasti ta veel enne õppeaasta lõppu ametist lahiti. Ta põgenes ülepeakaela Tiflisisse, kus Rakvere mees Rezold ta võõrkeelte õpetajana ametisse sokutas.

Ka Tiflisist kadus noor-

Uuesti kirjameheks

1889. aasta algul astus E. Bornhöhe Tartu ülikooli, kuid pidas seal vastu vaid paar kuud. Tartust rändas ta taas Venemaale, kus temast sai tollase kuulsa tenori Figneri laste koduõpetaja. Edaspidi töötas ta veel ka Peterhofi lossiülema ja tsaari tiibadjutandi Speranski ning kuulsa vürst Obolenski laste koduõpetajana, ent pikemalt ei püsinud ta ametis kusagil.

Oktoobris 1890 ilmus üldse jaoks suhteliselt ootamatult E. Bornhöhe uus ajalooline jutustus „Villu võitlused“. „Tasujast“ oli möödunud kümme aastat ja autor oli vahepeal pakkunud vaid reisilugusid. Kriitika laitis küll „Villu võitlused“ maha, ent Bornhöhele endale sai üha rohkem selgeks, et just kirjutamine ja nimelt ajalooliste juttude kirjutamine on tema kutsumus.

Raamatud hakkasid ilmuma riburäda. „Tallinna narrid ja narrikesed“, „Kristlased ehk Jumal ja keiser“, „Vürst Gabriel“. 1893. aastal, pärast „Vürst Gabrieli“ ilmumist, võetakse E. Bornhöhe tööle Tallinna ringkonnakohtu kohtutõlgiks. Kohustuseteemi jäi ta tööle elu lõpuni.

Bornhöhe kirjutas ilmselt väga palju, kuid oma nime all avaldas ta loomingu suhteliselt vähe. On teada, et saksa keeles kirjutades kasutas ta enamjaolt pseudonüümi Bruno Innis. Arvatakse ka, et ta võib olla isegi ühe saksakeelse romaani autor. Tema kõiki pseudonüüme ei ole aga suudetudki

aunimetus. Kui punased 1917. aastal Narvas võimu enda kätte haarasid, asus Bornhöhe ootamatult kommunistliku linnavalitsuse teenistusse. Pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist jäi Bornhöhe esialgu erapooletuks, Eesti Töerahva Kommünuniga ta aga enam kaastööd teha ei soovinud. 1919. aastal pöördus ta kohtuministeriumi poole palvega leida endale tööd Tallinnas ja sama aasta sügisel on ta jälle rahukohtuniku ametis.

Aastad tegid aga tasapisi oma töö ning 1923. aasta suvel halvenes Bornhöhe tervis märgatavalt. Septembris põdes ta raskekujulist grippi, vaevu paranenuna saadeti ta Saaremaale komandeeringsusse. Bornhöhe külmetas tuulisel laevalael ja jäi raskekujulise kopsupõletikku. Külmetushaigused koos südamerikkega murdsid Eduard Bornhöhe 17. novembril 1923. Kolm päeva hiljem maeti ta Kopli kalmistule. Vaid perekondlikus ringis plaanitud leinatalitus kujunes aga väga rahvarohkeks, sest tuhanded lihtsad linnakodanikud olid tulnud kadunule viimset austust avaldama.

Sellega aga Bornhöhe maised teekonnad veel ei lõppenud, sest nõukoguliku lustipargi rajamisel Kopli surnuaia kohale õnnestus meie kirjameestel saavutada Bornhöhe ümbermatmine. 24. juulil 1951 viidi Bornhöhe põrm Metsakalmistule oma tädipoja Eduard Vilde kõrvale.

Andres Pulver